

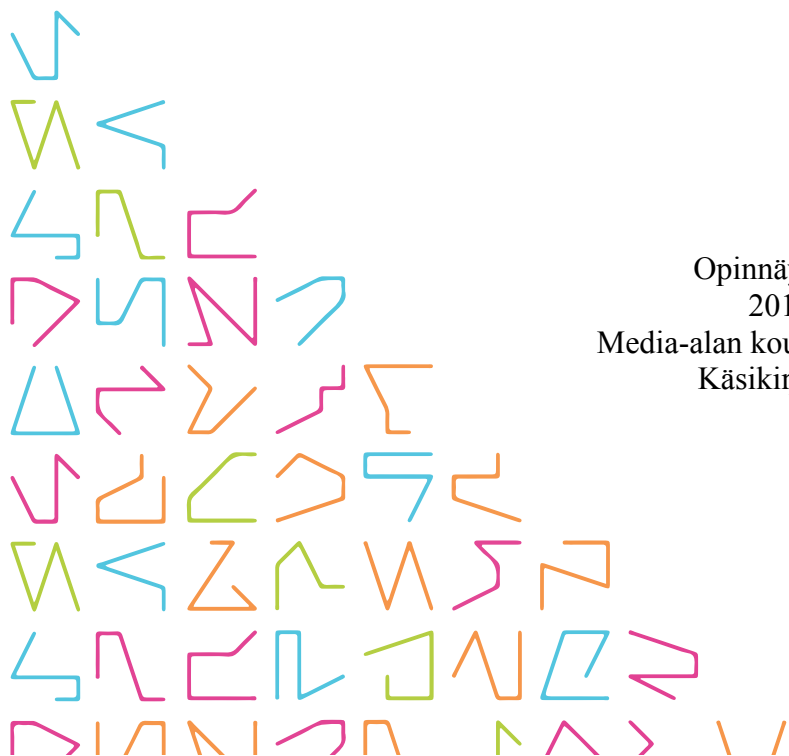

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

SANATON VIESTINTÄ DOKUMENTTIELOKUVAN OHJAUSTILANTEISSA

Esimerkkinä South East Motion

Laura Salomaa

Opinnäytetyö
2017
Media-alan koulutusohjelma
Käsikirjoitus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Media-alan koulutusohjelma
Käsikirjoitus

SALOMAA, LAURA:
Sanaton viestintä dokumenttielokuvan ohjaustilanteissa
Esimerkkinä South East Motion

Opinnäytetyö 33 sivua
Helmikuu 2017

Opinnäytetyö tutkii sanattoman viestinnän keinoja dokumenttielokuvan ohjaustilanteissa toisessa kulttuurissa, keskittyen erityisesti tilanteisiin, joissa kielitaito ei välttämättä osapuolien välillä kohtaa. Opinnäytetyö liittyy South East Motion -dokumenttielokuvaan ja käsittelee esimerkkeinä elokuvan ohjaustilanteita Indonesiassa.

Sanattoman viestinnän keinojen tärkeys korostuu ulkomailla työskennellessä. Kirjallinen osuus käy läpi sanattoman viestinnän eri keinoja sekä erittelee suomalaisen ja indonesialaisen kulttuurin viestinnällisiä eroavaisuuksia. Sanattoman viestinnän lisäksi opinnäytetyössä käsitellään dokumenttielokuvan määritelmää, perehtyen tarkemmin havainnoivan ja poeettisen dokumenttimoodin erityispiirteisiin. Projektiosuudessa pohditaan ohjaajan havaintojen perusteella sanattoman viestinnän hyödyntämistä sekä kulttuurierojen merkitystä dokumenttielokuvan ohjaustilanteissa.

Opinnäytetyön tavoite on tutkia aloittelevan dokumenttiohjaajan omia työskentelytapoja, sekä sanattoman viestinnän että ohjauksen näkökulmasta. Tarkoituksena on tuoda South East Motion –dokumenttielokuvan kautta sanattoman viestinnän näkökulmaa dokumenttielokuvan tekemiseen. Opinnäytetyö on suunnattu dokumentin ohjaamisesta ja toisessa kulttuurissa työskentelemisestä kiinnostuneille sekä heille, jotka pohtivat ohjaajana kuvattavien lähestymistä.

Asiasanat: dokumenttielokuva, ohjaus, kansainvälisyys, kulttuurierot, sanaton viestintä, Indonesia, kulttuurienvälinen vuorovaikutus, havainnoiva moodi

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Media
Screenwriting

SALOMAA, LAURA:
Utilizing Nonverbal Communication in Directing a Documentary Film

Bachelor's Thesis 33 pages
February 2017

This thesis is about utilizing nonverbal communication in directing documentary film in a different cultural milieu. The main emphasis is on the situations in which there is a language barrier between the director and the actors. Thesis was based on a documentary project South East Motion which was partly filmed in Indonesia.

The importance of nonverbal communication increases while working abroad. The work concentrates on the different ways of nonverbal communication and examines the differences in nonverbal communication between Finnish and Indonesian cultures. In addition, the term documentary film and the special features of observational and poetic moods of documentary film are defined. The project part focuses on the observations of the director about the importance of nonverbal communication and cultural differences in the directing of a documentary film.

The aim of this thesis was to observe ways to work as a fledgling documentary director, concentrating mainly on the nonverbal communication. The purpose of this thesis was to highlight the importance of the nonverbal communication in documentary film directing from the perspective of directing, using the South East Motion documentary as an example. This study is aimed for those who are interested in directing a documentary, and working abroad or for those who are interested in observing their own working methods as a documentary director.

Key words: documentary, directing, nonverbal communication, cultural differences, internationality, Indonesia, intercultural communication, observing mood

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	SANATON VIESTINTÄ JA KULTTUURI.....	6
	2.1 Kulttuurin määre.....	6
	2.2 Sanaton viestintä.....	7
	2.2.1 Sanattoman viestinnän erityispiirteet.....	8
	2.2.2 Sanaton viestintä ja kulttuurierot.....	11
3	DOKUMENTTIELOKUVAN MÄÄRITTELYÄ.....	12
	3.1 Dokumenttielokuvan määritelmä lyhyesti.....	12
	3.1.1 Tanssi ja dokumentti.....	12
	3.2 Dokumentin moodit.....	13
	3.2.1 Havainnoiva moodi.....	14
	3.2.2 Poeettinen moodi.....	14
	3.3 Dokumenttielokuvan ohjaaminen.....	15
4	DOKUMENTTIELOKUVAN OHJAAMINEN INDONESIASSA.....	18
	4.1 Tanssidokumenttielokuva South East Motion.....	18
	4.1.1 Kuvausympäristönä Indonesia.....	18
	4.2 Dokumenttielokuva South East Motionin ohjaus.....	19
	4.3 Ohjaus- ja kuvaustilanteet Indonesiassa.....	20
	4.3.1 Tanssiesitykset Kecak, Barong&Legong.....	21
	4.3.2 Tempelialueen tanssitunnit.....	22
	4.3.3 Ayin tanssitunti.....	23
	4.3.4 Kuvituskuvat.....	23
5	SANATON VIESTINTÄ DOKUMENTTIELOKUVAN OHJAAMISESSA.....	25
	5.1 Sanattoman viestinnän keinot ohjaustilanteissa.....	25
	5.2 Sanaton viestintä ja eleet indonesialaisessa kulttuurissa.....	26
	5.3 Sanaton viestintä South East Motionin ohjaamisessa.....	28
6	POHDINTA.....	31
	LÄHTEET.....	32

1 JOHDANTO

Opinnäytetyö keskittyy tarkastelemaan dokumenttielokuvan ohjauksen ja sanattoman viestinnän yhteyksiä ja sitä, kuinka sanattomia keinoja voi hyödyntää työskennellessä vieraassa kulttuurissa. Työssä keskitytään tilanteisiin, joissa kielitaito kuvattavien ja ohjaajan välillä ei täysin kohtaa. Kirjallinen osuus opinnäytetyöstä keskittyy tutkimaan Indonesiassa kuvattua osuutta tanssiin keskittyvästä South East Motion -dokumenttielokuvassa. Dokumenttielokuva kuvattiin kesällä 2016 Kaakkois-Aasiassa. Kirjallisuuden lisäksi opinnäytetyössä kerrotaan tekijän omista kokemuksista aloittelevana ohjaajana toisessa kulttuurissa. Lisäksi käytetään tekijän omia havaintoja liittyen sanattomaan viestintään ohjaustilanteissa.

Opinnäytetyössä käydään läpi lyhyesti sanattoman viestinnän erilaisia keinoja ja sen yhteyksiä kulttuuriin tapoihin. Tämän lisäksi se perehtyy yleisesti dokumenttielokuvaan, sen ohjaukseen ja erilaisiin dokumenttielokuvan moodeihin. Opinnäytetyössä termi kansainvälinen dokumenttielokuva viittaa ulkomailla, eri kulttuurissa ja eri kulttuurin edustajien kanssa kuvattuun dokumenttiin. Kansainvälisyys viittaa kuvattaviin ja kuvausolosuhteisiin.

Kirjallisuuden ja ohjaajan omien havaintojen pohjalta opinnäytetyössä pohditaan sanattoman viestinnän suhdetta ulkomailla tehdyn dokumenttielokuvan ohjaustilanteisiin. Opinnäytetyö on suunnattu dokumentin tekemisestä ja ulkomailla työskentelystä kiinnostuneille sekä aloitteleville dokumenttielokuvanohjaajille ja heille, jotka ovat kiinnostuneita tarkastelemaan omia kommunikaatiotapojaan.

Sanaton viestintä, vuorovaikutus, ja dokumentin ohjaus liittyvät kaikki toisiinsa. Dokumentin ohjaaminen on vuorovaikutusta ihmisten ja heitä ympäröivän maailman kanssa. Vuorovaikutuksessa sanallisen viestinnän rinnalla kulkee aina myös sanaton viestintä. Sanattoman viestinnän keinot kuuluvat olennaisena osana dokumenttielokuvan ohjaamiseen, kaiken muun vuorovaikutuksen tavoin. On tärkeää tietää sanattoman viestinnän perusta, jotta dokumentin ohjaamisessa pystyy ottamaan huomioon myös sanattoman puolen kuvattavia lähestyessä.

2 SANATON VIESTINTÄ JA KULTTUURI

2.1 Kulttuurin määre

Kansainvälisen dokumentin työskentely-ympäristönä toimii monikulttuurinen miljöö, jolloin kulttuurierot ja vallitseva kulttuuri pitää ottaa huomioon dokumenttielokuvan tekemisessä. Täten myös sanattoman viestinnän ja dokumentin ohjaamisen takia on tärkeä tiedostaa ympäristö ja kulttuuri missä toimii.

Kulttuuri sisältää kaiken opitun ja jaetun käytöksen samassa ympäristössä. Kulttuuri on itsessään jo sanatonta viestintää. Jokaisessa kulttuurissa on erityismerkitykset erilaisille eleille ja sanattomille viesteille, kaikelle mikä on julkisesti hyväksyttyä käytöstä ja mikä ei. (Calero 2005, 105–106.)

Kulttuuri tarjoaa perustan henkilön identiteetille. Se sisältää itsessään perinteitä, uskomuksia, arvoja, normeja, symboleita, jotka jaetaan yhdessä saman kulttuurin edustajien kanssa, samalla yhdessä vaikuttavien yhteiskunnan jäsenten kanssa. Arvot ja uskomukset ovat osa ihmisten käyttäytymistapoja. Kansainvälisellä työympäristöllä tarkoitetaan eri kulttuuritaustoista tulevia ihmisiä työskentelemässä yhdessä. Kansainväliset työympäristöt koostuvat ihmisistä, joilla kaikilla on kulttuurinsa mukaisia erilaisia tapoja, erilaisia aikakäsityksiä ja erilaisia eleitä. Tuttu kulttuuriympäristö luo turvaa, tuntematon kulttuuriympäristö voi viedä epämukavuusalueelle. (Ting-Toomey 1999, 7–8, 10,12.)

Käsitteenä kulttuurienvälisyys on ongelmallinen, sillä etniset ja sosiaaliset erot ovat häilyviä. Kulttuuri on osa toimintaa ja kanssakäymistä. Toisin sanoen kulttuurin voi määrittellä kapeasti vain etnisten ja kielellisten eroavaisuuksien perusteella tai erittelemällä etnisten, erilaisten lähtökohtien ja täten myös tapojen eroavaisuuksia. (Enniger&Knapp&Knapp-Potthoff 1987, 137.) Matkustaessa toiseen kulttuuriin, oman kulttuurin mukaisia eleitä ei tule pitää itsestään selvyyksinä, niillä saattaa olla täysin erilainen merkitys toisessa kulttuurissa (Calero 2005. 11, 22–23, 123).

2.2 Sanaton viestintä

Sanaton viestintä on hiljaista kieltä, jonka havainnoinnin mahdollistaa kyky koskea, maistaa, kuulla ja havainnoida merkkejä, symboleja, värejä, ilmeitä, asentoja ja eleitä. Sanattoman viestinnän tärkeys perustuu kykyyn tunnistaa muiden tunteet ja tarpeet, jotta pystyy reagoimaan niihin oikein. Viestinnästä vain seitsemän prosenttia on sanallista ja loput sanatonta. (Calero 2005, 1,5.)

Sanattomalla viestinnällä tarkoitetaan kommunikaatiota, joka ei sisällä sanoja. Viestit välitetään sanattomasti, ihmisten toiminnan avulla kuten äänellä, ajalla, tilalla tai asioilla, jotka tukevat viestin merkitystä. Jokainen lähettää sanattomia viestejä jatkuvasti, joko tarkoituksenmukaisesti tai vahingossa. Viestin merkitys riippuu siitä, kuinka vastaanottaja sen tulkitsee. Informaation välittymiseen vaikuttaa suuresti sanattomien vihjeiden selkeys ja vastaanottajan keskittyneisyys. Sanattomien vihjeiden tulkinta antaa tietoa muiden suhteista itseen, heidän aikeistaan. (Gamble 2014, 152–153.)

Sanattoman viestinnän tehtävät ovat moninaiset. Katsekontakti säätelee ryhmän vuorovaikutusta puheenvuorojen ja palautteenannon suhteen. Sanattomalla viestinnällä voi ilmaista tunteita, henkilösuhteita ja statusta. Se voi olla osana verbaalista viestintää tai tilannekohtaisesti korvata sanallisen viestinnän kokonaan. Ryhmätilanteissa sanaton viestintä on välttämätöntä, vaikkei se olisikaan aktiivista. Sanaton viestintä pitää sisällään useita merkityksiä ja tulkintoja. Passiivisuus tilanteissa viestii myös muille jotakin. (JUY2016, nonverbaalinen.) Sanattomat vihjeet hallitsevat vuorovaikutusta muiden kanssa. Asennoilla, katsekontaktilla ja äänellä voi säädellä kenen tulisi puhua seuraavaksi ja täten myös ohjata tilanteen sujuvuutta. (Gamble 2014, 154.)

Pelkkä läsnäolo lähettää sanattomia vihjeitä aina niin pitkään, kun joku seuraa toimintaa. Sanattomat vihjeet voivat olla monimerkityksellisiä, kuten vaatteet voivat kertoa tyylistä tai elämäntavasta. Kaikki sanaton viestintä tulee tulkita kontekstin mukaan. Aina sanattomia vihjeitä ei tulkita oikein. (Gamble 2014, 154–156.) Vuorovaikutuksessa sukupuoli voi myös vaikuttaa siihen, kuinka sanattomia viestejä tulkitaan (Knapp & Hall 2013, 641).

Viestien merkitystä voi muuttaa eleillä, ilmeiden muutoksilla, äänenpainolla, kehon liikkeillä, tilan käytöllä ja kosketuksella. Sanattomat vihjeet voivat joko tukea, alleviivata

tai vähentää sanallisen viestin merkitystä. Kun sanallinen ja sanaton viestintä ovat ristiriidassa toistensa kanssa, puhutaan tuplaviestistä, jolloin sanat ja sanattomat vihjeet kertovat eri viestiä. (Gamble 2014, 152–153.)

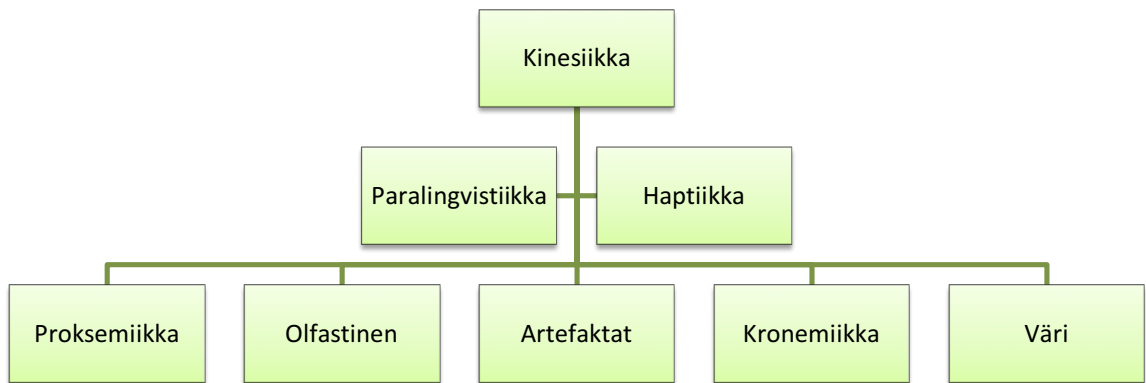
Kasvojen ilmeet ovat tärkein osa sanatonta viestintää. Ihmiset oppivat varhain lukemaan kasvojen ilmeitä ja tunnistamaan tunteita niiden kautta. Hiljaisuudella on useita sanattomia merkityksiä, riippuen samanaikaisista sanattomista eleistä. Se voi tarkoittaa itsevarmuutta, rehellisyyttä, luottamusta tai päättämättömyyttä ja välinpitämättömyyttä. (Calero 2005, 62, 66–73.) Tunteiden välittäminen voi olla helpompaa sanattomasti kuin sanoin. Yleensä ilon, surun, vihan ja kunnioituksen välittäminen tapahtuu sanattomasti. Kasvot toimivat ihmisten tunteiden peileinä, sillä usein sanattomat vihjeet ovat vaikeampia peitellä. Tapaukset, joissa sanallisen ja sanattoman kommunikaation välillä on ristiriitoja, sanattomat vihjeet ovat luotettavampia lähteitä. (Gamble 2014, 154–156.)

2.2.1 Sanattoman viestinnän erityispiirteet

Sanaton viestintä on osa vuorovaikutusta, ja täten myös suurena osana dokumenttielokuvan ohjaamista. Ohjaaminen on vuorovaikutusta ympäröivän maailman ja ihmisten kanssa. Sanattoman viestinnän erityispiirteiden huomioiminen voi helpottaa myös dokumenttielokuvan ohjaamista ja ihmisten lähestymistä.

Sanattoman viestinnän voi jakaa yhteensä kahdeksaan kategoriaan: kinesiikka, paralingvistinen, proksemiikka, haptiikka/kosketusviestintä, hajuaistiin perustuva/olfastinen, artefaktat ja ulkomuoto, väri ja kronemiikka (Kuvio 1).

KUVIO 1. Sanattoman viestinnän keinoja (Gamble 2014, 158).

Kinesiikkaan kuuluu muun muassa kasvonilmeet, eleet, silmien liikkeet, asennot ja kävelynopeus. Embleemit eli tunnukset ovat kehon lähettämiä vaistonvaraisia merkkejä, jotka tarvittaessa pystyy muuntamaan myös puheeksi. Esimerkki näistä embleemeistä ovat käden heilauksen moninaiset merkitykset kuten: ”tule tänne”, ”hei” tai ”hyvästi”. Illustraatiot ovat kehollisia vihjeitä, jotka edistävät puheenymmärtämistä. Illustraatiot tukevat puhetta sanattomin elein. Kinesiikkaa hyödynnetään myös puheenvuorojen säätelyyn, kuka puhuu, kuinka pitkään ja milloin. (Gamble 2014, 163.)

Paralingvistiikka käsittää kuinka puhutaan. Se pitää sisällään puheen erilaiset variaatiot. Vokaaliset, eli äänelliset vihjeet auttavat määrittelemään sanojen oikean merkityksen. Äänenvoimakkuus ja korkeus määrittelevät puheen laadun, kysyykö puhuja kysymystä, ilmaiseeko hän huolensa vai tuomitseeko. Äänentaso ilmentää tunteita, kuten vihaa tai kärsivällisyyttä. Äänenvoimakkuus reflektoi viestin merkityksen, miljöön, välimatkan, muun melun tai muiden keskustelujen kanssa. Normaalisti äänenvoimakkuus nousee, kun huomio tahdotaan kiinnittää tiettyyn sanaan, ideaan tai tunteeseen. Äänenvoimakkuuden laskeminen voi sen sijaan auttaa pitämään toisen osapuolen mielenkiinnon. Äänenpainon vaihtelu on toimivinta vuorovaikutustilanteissa. Tärkeiden asioiden kohdalla puhe on usein hitaampaa, kevyempien aiheiden kohdalla se on nopeampaa. Puheennonopeus vaikuttaa viestien tulkintaan. (Gamble 2014, 165–166.)

Proksemiikka keskittyy tilan käyttöön. Fyysinen proksemiikka ja etäisyys kertovat halusta kommunikoida toisen osapuolen kanssa, tai vaihtoehtoisesti oman tilan ottaminen voi tarkoittaa myös vuorovaikutuksen välttelyä. (Gamble 2014, 165–166.)

Haptiikka eli kosketusviestintä pitää sisällään erilaisia tapoja koskettaa. Se tutkii kuinka paljon koskemme, kuinka hyväksyttävää on koskettaa ja ottaa huomioon koskettamiseen liittyvät kulttuurierot. Haptiikka, kuten proksemiikka perustuvat kulttuuriin liittyviin normeihin. Eri kulttuuriin kuuluvat ihmiset perustavat oman kosketuskäsityksensä oman kulttuurinsa normeihin. Kosketus liittyy eri tarkoituksiin. Kosketus voi merkitä muun muassa asennetta, rohkaisua tai huolta. Koskettaminen kuuluu osana myös tervehtimiseen ja lähtemiseen. Kättely voi olla sosiaalinen ja kohtelias tai ystävällinen ja lämmin. (Gamble 2014, 171–172.)

Artefaktat eli ulkoiset tekijät, kuten vaatteet ja tyyli viestittävät itsessään aina jotakin. Vaatetus voi olla merkki menestyksestä, luonteesta tai vallasta. Olfastinen eli hajuastiin perustuvat havainnot pitävät sisällään kyvyn havainnoida ja suhtautua hajuihin. (Gamble 2014, 172, 173.)

Sanattoman viestinnän yhteydessä värit liittyvät sekä vaatetukseen että ympäristöön. Värien tulkinta on kulttuurisidonnaista. Länsimaissa morsiamet pukeutuvat valkoiseen, kun taas Aasiassa valkoinen on surun väri. (Gamble 2014, 174.)

Kronemiikka tarkoittaa kommunikaatioon tarkoitettua aikaa. Kulttuuri vaikuttaa siihen, kuinka suhtaudumme ajanmääreeseen. Toisissa kulttuureissa keskitytään nykyhetkeen, toisissa odotetaan huomista. Sanonta “pitkä aika” tarkoittaa eri kulttuureissa eri ajanmäärettä. (Gamble 2014, 175.)

Sanattoman viestinnän keinoihin palataan tarkemmin, dokumenttielokuvan näkökulmasta. Luvussa viisi tarkastellaan sanattoman viestinnän keinoja osana dokumenttielokuvan ohjaamistilanteita.

2.2.2 Sanaton viestintä ja kulttuurierot

Sanaton viestintä vaikuttaa henkilön identifioitumiseen ja kulttuurilliseen yhteyteen. Sanattoman viestinnän kirjallisuudessa mainitaan yleensä kulttuuriryhmien jäsenten puhuvan erilaisia sanattomia kieliä, oman kielensä rinnalla. Antropologien mukaan kulttuureissa on usein kulttuurille ominaisia erikoispiirteitä myös kommunikaation suhteen. Väärinymmärrykset ovat mahdollisia, aina kun yksi näistä ryhmän vuorovaikutukselle ominaisista tavoista on ristiriidassa toisen ryhmän tapojen kanssa. (Knapp & Hall 2013, 672.)

Kulttuurit voidaan jakaa kahteen osaan, kontaktikulttuureihin ja ei-kontakti kulttuureihin. Kontaktikulttuureissa rohkaistaan läheisyyteen ja helposti lähestyttävyyteen sanattoman viestinnän keinoin. Ei-kontaktikulttuureissa sen sijaan pidetään etäisyyttä. Väärinymmärryksiä välttämiseksi on tärkeää ottaa huomioon kulttuurierot. Vaikka molemmat vuorovaikutuksessa olevat osapuolet ovat samasta kulttuurista, sanattomilla vihjeillä voi silti olla useita eri merkityksiä ja väärinkäsityksiä voi ilmaantua. (Gamble 2014, 175, 183.)

Ulkomailla työskennellessä kulttuurierot tulee ottaa huomioon myös dokumenttielokuvan ohjaustilanteissa. Kulttuurierojen ja sanattoman viestinnän kohtaamista tarkastellaan lisää luvussa 5, jossa pohditaan suomalaisen ja indonesialaisen kulttuurin sanattomaan viestintään liittyviä eroja ohjaustilanteissa.

3 DOKUMENTTIELOKUVAN MÄÄRITTELYÄ

3.1 Dokumenttielokuvan määritelmä lyhyesti

Dokumenttielokuva on tekijän oma väittämä todellisuudesta. Se on todellisuutta käsittelevää luovaa ilmaisua. Ympäröivä yhteiskunta ja maailma ovat dokumenttielokuvan ydin. Tämä taiteenlaji on molemmista näistä tekijöistä riippuvainen, sillä dokumenttielokuva esittää aina väitteen ympäröivästä maailmasta. Dokumenttielokuvan tekemisessä hyödynnetään fiktion kerronnallisia muotoja. Tilanteiden järjestäminen, provosoituminen tai uudelleen esittäminen ovat kaikki hyväksytyjä kerronnan ja ilmaisun muotoja. (Aaltonen 2011, 15-18, 20)

Dokumenttielokuva pitää sisällään todellisen tilanteen, ihmisen tai prosessin. Dokumenttielokuvantekijät voivat muokata tapahtuneen aikamäärettä tai järjestystä, mutta vain koska siten dokumentin totuuden voi tuoda paremmin julki. (McLaughlin&Pearce 2007, 59.) Dokumenttielokuvat ovat syventäviä katsauksia kulttuuriimme, jotka vaativat tietämystä sosiologisista tapahtumista, syvällistä taustatutkimusta myös historiallisista aspekteista, jotka ovat olleet osallisina trendiin (Eckhardt 2012, 25).

Liikkuva kuva tallentaa hetken ja samalla tuo ihmiset ja kulttuurit eloon. Elokuva, oli se sitten fiktio tai dokumentti, on katsojalleen liikkuvan kuvan, näköaistin ja kuulemisen yhteiskokemus. Se on taidemuoto, joka käyttää toista kokemusta ilmentääkseen kokemuksen myös katsojille. Kokemus, tilanne tai tapahtuma dokumenttielokuvaan täytyy kuvata, kun se tapahtuu, jos paikalla ei ole oikeaan aikaan, hetki on jo menetetty eikä se tule takaisin. (Barbash & Taylor, 1–2, 4.)

3.1.1 Tanssi ja dokumentti

Tanssin ja elokuvan yhdistäminen luo lukemattomia mahdollisuuksia. Tapoja, kuinka tanssin voi sisällyttää mukaan elokuvaan, on monia. Tanssia on taltioitu suoraan kame-

ralla, tarkoituksena vain esityksen taltiointi. Toisinaan tanssikoreografia luodaan tarkoituksenmukaisesti elokuvaa varten. Tällaisissa tapauksissa tekemisessä tulee ottaa huomioon sekä kuvausryhmän että tanssijoiden tarpeet, liittyen muun muassa valaistukseen ja lattiaan. On olemassa myös käsite videodance, jossa kamera otetaan osalliseksi tanssikoreografiaan. Videodancea voidaan pitää uudenlaisena taidemuotona. (Nadel & Strauss, 2003, 150–153, 157–158.)

South East Motion on tanssiin keskittyvä dokumenttielokuva. Se on yhdistelmä esitysten taltiointia ja dokumenttielokuvan havainnoivaa ja poeettista moodia. Kamera on näkymätön ja kuvattavat eivät esiinny kameralle. Pää tavoitteena dokumenttielokuva keskittyy tanssin jokapäiväisyyteen ja sen rooliin ihmisten elämässä Kaakkois-Aasiassa.

3.2 Dokumentin moodit

Nicholsin (2010, 150–152) teorian mukaan dokumenttielokuvat voidaan lajitella useaan eri moodiin. Näitä dokumenttielokuvan moodeja ovat selittävä moodi, havainnoiva moodi, osallistuva moodi, reflektiivinen moodi, poeettinen moodi sekä performatiivinen moodi. Selittävän moodin dokumenttielokuviissa puheenvuoro katsojan kanssa, kommenttien ja voice-overin avulla on keskiössä. Osallistuvassa moodissa elokuvantekijä osallistuu tilanteisiin itse haastatteleamalla tai muulla tavalla. Reflektiivinen moodi paljastaa ja keskustelee elokuvantekemisen ja aiheen kanssa tuoden elokuvanteon prosessin ilmi. Performatiivinen moodi keskittyy aiheen esittämiseen, tekijän vision mukaan, vaikuttaen katsojien mielipiteisiin.

Havainnoiva moodi keskittyy sosiaalisiin tilanteisiin ja ihmisiin ja heidän elämäänsä, sellaisena kuin se on, unohtaen kameran läsnäolon. Poeettinen moodi sen sijaan keskittyy visuaalisuuteen, kuvioihin, assosiaatioihin ja elokuvan kokonaisuuteen. (Nichols 2010, 150-152.) Seuraavaksi tarkastellaan yksityiskohtaisemmin näitä kahta moodia, sillä South East Motion -dokumenttielokuva edustaa näitä dokumentin muotoja.

3.2.1 Havainnoiva moodi

Dokumenttielokuvan syvin olemus on olla todenmukainen, objektiivinen tieteellinen taltiointi. Se kertoo todellisuudesta ja maailmasta elokuvan keinoin. Yksi dokumenttielokuvan muodoista, havainnoiva moodi, tarkoittaa havainnointia kameran edessä tapahtuviin asioihin, niihin puuttumatta. Tilanteita ei lavasteta tai järjestetä. (Aaltonen 2006, 23, 28, 82.)

Dokumenttielokuvan teossa havainnoiva strategia tarkoittaa pyrkimystä näkymättömään kerrontaan, taltiointi tapahtuu aivan kuin kamera ei olisi lainkaan läsnä. Tilanteita tarkkaillaan puuttumatta niihin. Luontevuus ja kameraan sopeutuminen saavutetaan helpommin pyytämällä kuvattavia keskittymään vaatimaan fyysiseen tai henkiseen työhön. Kuvastilanteissa kuvattavien ei tarvitse välittää kuvausryhmästä. Havainnoivan moodin dokumenteissa ohjaaja saa olla varovainen tarkkaillessaan tilannetta, sillä kuvattava ihminen vaistoaan katseen helposti vastaamalla siihen. Kuvattavien tekemät virheet eivät ole ongelmallisia, sillä niiden leikkaaminen pois on mahdollista. (Aaltonen, 2011, 236-237.)

Osittain Indonesiassa kuvatun South East Motion –dokumenttielokuva on moodiltaan pääasiallisesti havainnoiva. Ohjaajana en puuttunut kuvattavien toimintaan, vaan tarkkailin enemminkin sivusta. Keskiössä ohjaustilanteissa toimivat kuvattavat ihmiset ja ympäröivä maailma. Kuten Aaltonen (2006, 137) toteaa, havainnoivan moodin dokumenttielokuva keskittyy ohjaukseltaan vuorovaikutukseen kuvattavan maailman ja henkilöiden kanssa.

3.2.2 Poeettinen moodi

Poeettinen dokumenttielokuva liikkuu samalla alueella modernistisen avant-garden kanssa. Poeettinen moodi rikkoo jatkuvuuden sovinnaisuuden rajoja leikkaamisessa, tilan ja ajan suhteen. Dokumenttielokuvan tekijän tulee omistautua elokuvan muodolle yhtä paljon, tai enemmän kuin sen sosiaalisille tekijöille. Poeettinen moodi havainnoi assosiaatioita, kaavoja, rytmiä, rinnastuksia. Tämä dokumentin moodi keskittyy jakamaan tietoa vaihtoehtoisten mallien kautta. Poeettinen moodi keskittyy tunnetilaan, sävyihin ja

sen tarkoituksena on enemmän vaikuttaa tunnetasolla kuin tarjota faktaperäistä tietoa. Opimme maailmasta poeettisen dokumenttielokuvan avulla liikuttumisen, tunteen avulla ja kokemuksen avulla. (Nichols 2010, 162.)

Havainnoivan moodin lisäksi South East Motionissa on poeettisen moodin piirteitä visuaalisuuden ja tunnetilan välittämisen kautta. Tanssi on taidemuoto, ja dokumentti liikkuu vahvasti visuaalisuuden, liikkeen ja estetiikan voimin eteenpäin. Poeettisuus ilmenee dokumentin aikamääreen ja jatkuvuuden leikkaamisella, koreografia ei ole kronologinen ja dokumenttielokuva keskittyy pääsääntöisesti tarjoamaan tunnetiloja katsojille faktojen sijasta.

3.3 Dokumenttielokuvan ohjaaminen

Elokuvan genrestä huolimatta, tuottajan palkkaama ohjaaja on vastuussa elokuvan luovasta toiminnasta, jokaiseen aihealueeseen liittyen. Ohjaajalla on päätäntävalta koskien elokuvan visuaalisuutta ja luovia аспекteja. (Elokuvantaju 2016, ohjaaja.) Kuten aiemminkin mainittu, omien ilmaisukeinojen lisäksi, dokumenttielokuva hyödyntää lähes kaikkia fiktion kerronnallisia muotoja (Aaltonen 2011, 18). Dokumenttielokuvan ohjaaminen eroaa fiktion ohjaamisesta, minkä takia tässä luvussa käsitellään dokumentin ohjaamisen keinoja, erityispiirteitä sekä myös rinnastetaan fiktioelokuvan ja dokumenttielokuvan ohjaamiskeinoja hiukan toisiinsa.

Ohjaaja on fiktiossa vastaava ihminen, hänen pitää tuoda paikalle luovuutta, lupaa tehdä virheitä. Ohjaajalla täytyy olla varmat vaistot, hänen pitää luopua ennakoasenteistaan ja aikomuksesta tehdä asioita oikein. Ohjaaja voi kielteisyydellään aiheuttaa epävarmuutensa heijastumista näyttelijöihin, jolloin ohjaaminen ei välttämättä luonnistu halutulla tavalla. Fiktion ohjaajan pitää lähestyä elokuvan roolihenkilöitä aivan kuin hän näyttelisi heitä itse. Jokaisella ohjaajalla on oma tapansa olla ohjaaja. Fiktiossakin on ohjaajia, jotka pyrkivät esittämään kuin heillä ei olisi lainkaan kontrollia asioiden etenemiseen. (Weston 1999, 20-22, 45, 325.) Fiktion ja dokumenttielokuvan ohjaamisessa kuitenkin on myös yhtymäkohtia. Molemmissa ohjaajat luovat tunnelman kuvauspaikalle ja ovat kuvattavien kanssa vuorovaikutustilanteessa.

Dokumenttielokuvan ohjaaja on taho, joka valitsee, tiivistää, erottaa ja rinnastaa välittääkseen dokumenttielokuvan viestin katsojalle. Dokumenttielokuva on riippuvainen ympäristöstä ja maailmasta. Dokumenttielokuvan ohjaaja on enemmän tarkkailija ja tutkija, jonka suhde henkilöihin on avoin ja rehellinen. Dokumenttielokuvan ohjaamisessa olennaista on ihmisten kohtaaminen ja heidän maailmaan, elämään, sosiaaliseen ympyrään ja elinolosuhteisiin tutustuminen. Fiktioilla, dokumentin ohjaaja käyttää elokuvakerronnallisia keinoja välittääkseen tarinan katsojalle. Fiktiosta eroten, dokumentissa henkilöt esittävät itseään. Dokumentin materiaali on sosiaalista toimintaa, joka toimii dokumentin kerronnan materiaalina. Jossain tilanteissa dokumenttielokuvantekijä luo tämän toiminnan ja ohjaa sitä. (Aaltonen 2011, 229–231, 242.)

Dokumentintekijän tulee ottaa huomioon ihmisiä toisistaan erottavat tekijät kuten sosiaaliset erot, luokkaerot, asema, ikä ja sukupuoli. Dokumenttielokuvassa kuvattavan maailman voi käsittää kulttuurina, joka voi olla muun muassa kansakunta, työyhteisö, perhe tai etninen ryhmä. Kohtaaminen on vuorovaikutusta, johon vaikuttaa tapaamisen luonne. (Aaltonen 2011, 233–234.)

Dokumenttiprosessin lopputulos on aina epävarma. Ohjaajan tulee omistautua prosessin dokumentointiin rehellisesti ja hyväksyvästi. Lopputulemaa ei pysty ennustamaan. (Hampe 2007, 264–265.) South East Motion –dokumenttielokuvan lopputulos oli erilainen kuin suunnitelmissa. Dokumenttielokuvaa tehdessä ikinä ei pystynyt tietämään, millaista materiaalia ja minkälaisia ihmisiä löytyy kuvattavaksi. Prosessiin täytyi suhtautua avoimesti ja hyväksyä luontevasti kaikki mitä tanssijat esittivät kameralle tai eivät esittäneet.

Kannustaminen ja tukeminen, sanattomasti tai sanallisesti ovat tärkeitä elementtejä dokumenttielokuvan ohjaamisessa. Kuvattavat peilaavat käyttäytymistään ja onnistumistaan ohjaajasta. Se ettei ohjaa lainkaan, on toisinaan parasta dokumenttielokuvan ohjaamista, silloin pitää antaa asioiden vain tapahtua. Ohjaaja pitää kaikki narut käsissään ja hän on valmistautunut kaikkeen. Toisinaan ohjaajan täytyy teeskennellä tietävänsä mitä tekee. Toisinaan on hyvä myöntää epävarmuutensa ja pyytää neuvoa ryhmältä. (Aaltonen 2011, 243–244.)

Ohjaaminen on puoliksi johtamista ja puoliksi luovaa työtä. Ohjaaja on vastuussa elokuvasta ja siitä, että kaikki tarvittava materiaali tulee kuvattua vision mukaisesti. Ohjaaja antaa ohjeistusta kuvaajalle ja kuvattaville. Tavoitteena dokumenttielokuvan kuvaamisessa on asettaa näkymätön seinä kuvausryhmän ja kuvattavien välille, jotta kuvausryhmä häiritsee mahdollisimman vähän toimintaa. Useimmat dokumenttielokuvat sisältävät oikeita ihmisiä toimimassa oikeassa tilanteessa. Dokumenttielokuvan laadusta riippuen, toisinaan ohjaajan tärkein tehtävä on vakuuttaa kameran edessä olevat ihmiset, että et ohjaa heitä lainkaan. Ohjaaja hyväksyy kaiken, mitä kuvattavat tekevät. Ohjaajan pitää vain pysyä poissa jaloista. (Hampe, 2007. 256–258, 267.)

4 DOKUMENTTIELOKUVAN OHJAAMINEN INDONESIASSA

4.1 Tanssidokumenttielokuva South East Motion

South East Motion on dokumenttielokuva, josta osa kuvattiin kesän 2016 aikana Indonesiassa. South East Motion keskittyy tutkimaan visuaalisesti tanssikulttuurin erilaisia ilmentymiä Kaakkois-Aasiassa. Indonesian Balilla kuvattu osuus keskittyy kulttuuriperimään ja tanssin kulkuun sukupolvelta toiselle ja se syleilee perinteitä, jatkuvasti muuttuvassa ja turismin tuhoamassa saarivaltiossa. Myanmarissa kuvattu osa sen sijaan keskittyy maassa vallitsevaan muutokseen. Siinä tanssi on globaalia hiphop -kulttuuria, katusanseja kaduilla.

South East Motion kuvaa tanssia jokapäiväisenä ilmiönä, liikkeenä, joka kuuluu kaikille kulttuurista, sukupuolesta tai iästä riippumatta. Koko projektin pääsanoma muuttui matkan aikana. Länsimaalaistumisen sijasta dokumenttielokuvan taustalla on samankaltaisuus, se kuinka kaikki olemme kuitenkin samanlaisia eikä eri kulttuurit tai kielet ole oikeasti rajoittavia tekijöitä.

Kuvaan dokumenttielokuvaa nimikkeellä tanssidokumenttielokuva, sillä se perustuu pelkästään tanssin liikekieleen. Dokumenttielokuva muodostuu tanssin ja kuvituskuvien kanssa yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. South East Motion seuraa tanssimista eri lähtökohdista ja suhtautuu siihen osana arkea. Tanssidokumenttielokuva eroaa tanssielokuvasta, sillä koreografia ei ole ollut etukäteen tiedossa eikä tarkoituksena ole kertoa tarinaa tanssin avulla, vaan kertoa tarinaa tanssista.

4.1.1 Kuvausympäristönä Indonesia

Indonesialaisella kulttuurilla viitataan saarivaltio Balin kulttuuriin ja sen kulttuurille liittyvään sanattomaan viestintään ja tapoihin. Bali on osa Indonesiaa ja täten kulttuurille ominaiset tavat kumpuavat myös Indonesiasta. Indonesialaisesta kulttuurista puhuttaessa, keskityn Baliin enkä saarivaltion muihin osiin.

Osa materiaalista South East Motion -dokumenttielokuvaan kuvattiin Indonesian Balilla, jossa tanssi on suuri osa kulttuuria. Kuvaustilanteissa toimimme indonesialaisen kulttuurin ehdoilla. Luvussa keskityn kertomaan indonesialaisen kulttuurin erityispiirteistä ja tavoista, jotka vaikuttivat ohjaustilanteissa toimimiseen.

Indonesia on maailman neljänneksi asutetuin maa. Kolmas osa maan väestöstä on alle 20-vuotiaita. Indonesia elää modernin maailman ja vanhan etnisen kulttuuriperimän välillä. (Cole 1997, 7,11, 20.) Valtio luonnehtii itseään ilman ja maan maaksi. Indonesia koostuu useista erilaisista saarista, joista jokainen eroaa kulttuurinsa kannalta toisistaan. Bali on yksi Indonesian useista saarista. Poikkeuksena muuhun Indonesiaan, Balilla pääuskonto on hinduismi, johon kuuluu myös animistisia elementtejä. (Forshee 2006, 4–5.) Suuri osa balilaisen elämäntavasta pyörii uskonnollisten seremonioiden ympärillä (Cole 1997, 25).

Elämässään balilaiset keskittyvät pääasiassa tasapainoon ja harmoniaan, sillä nämä ovat horjuvia ja jatkuvasti uhan alla olevia elämänosa-alueita. Maailma pyörii kahden vastakkaisen voiman välillä, ja näiden voimien tasapainon voi saavuttaa seremonioiden, rukousten ja uhrilahjojen avulla. (Forbes 2016, 74.)

Uskonto on suuri osa indonesialaista ja etenkin balilaista kulttuuria, kuten mainittu, balilaisten elämä rakentuu uskonnollisten seremonioiden ympärille. South East Motionia kuvattaessa uskonnon vaikutus jokapäiväiseen elämään ja tanssiin tuli vahvasti esille. Bali-laista tanssia harjoitetaan tempeleissä ja tanssien draamallinen tarina keskittyy uskontoon. Indonesialaisessa ja balilaisessa kulttuurissa erityisesti uskonto ja siihen liittyvät tavat piti ottaa huomioon kuvauksissa ja ohjaustilanteissa.

4.2 Dokumenttielokuva South East Motionin ohjaus

Dokumenttielokuvantekijän tulee olla avoin, joustava ja kiinnostunut ja kunnioittava toisia ihmisiä ja heidän edustamaansa kulttuuria kohtaan (Aaltonen 2011, 235). Aloittelevana ohjaajana huomasin työskennellessä vieraassa kulttuuriympäristössä, toisen kulttuurin tapojen kunnioittamisen olevan tärkeä osa koko dokumenttielokuvan tekemistä. Kuvattavien lähestyminen ja vuorovaikutus heidän kanssa muodostui itselleni olennaiseksi osaksi ohjaamista. Ennen kuvauksia, hyvin tehty taustoitus kulttuurista ja sen tavoista

auttoi sulautumaan ympäristöön paremmin. Paikan päällä ympäristön ja muiden ihmisten käytöksen havainnointi auttoi minua oman toimintatavan muodostamisessa ja ymmärtämään mikä on hyväksyttävää kulttuurissa ja mikä ei.

Aloittelevana dokumentintekijänä kiinnitin huomiota ulkomaailman ja muiden ihmisten tarkkailuun. Uteliaisuus ihmisiä ja ympäristöä kohtaan sekä heittäytyminen tilanteisiin helpotti oikeiden ihmisten ja kuvaustilanteiden löytymistä. Olin ohjaajana vastuussa siitä, että löysimme dokumenttielokuvan kannalta oikeat tilanteet kuvattavaksi. Ulkomailla työnkuvani ohjaajana painotteli käytännön asioiden hoitamisen ja visuaalisuuden suunnittelun välillä. Hyvä taustatyö oli äärimmäisen tärkeää, ilman sitä dokumenttielokuvaa olisi ollut mahdotonta toteuttaa. Ennen kuvauksia, teimme kuvaajan kanssa yhdessä kuvaus-aikataulut sekä kovalistat, mitä kuvataan ja missä kuvataan.

Ohjaajana minulle oli erityisen tärkeää, että kuvattaville ei tule ulkopuolinen olo, ja että heitä kannustetaan toimimaan kameran edessä ilman arvostelua. South East Motionia tehdessä kuvattavat, eli tanssijat yleensä keskittyivät suoritukseensa ja unohtivat samalla kameran. Toisissa tapauksissa he pitivät kameraa yleisönään ja esiintyivät tälle.

4.3 Ohjaus- ja kuvaustilanteet Indonesiassa

Dokumenttielokuvan kuvaustilanteet Indonesiassa olivat pitkälti ihmisten kohtaamista ja heidän toiminnan seuraamista. South East Motionin kuvaukset koostuivat neljästä eri ohjaus- ja kuvaustilanteesta Indonesian Balilla: tanssitunti, kaksi esitystä, harjoitukset tempelialueella sekä kuvituskuvat. Kuvatessa olimme hyvin paljon kuvattavien ihmisten ja tilanteiden armoilla. Indonesiassa kuvatut osuudet keskittyvät kertomaan perinteisistä balilaisista tansseista, jotka liittyvät vahvasti hinduismiin ja niitä esitetäänkin pääasiallisesti tempelialueella. Tanssikulttuuri on osa saarella vallitsevaa kulttuuria.

Tanssidokumenttielokuvaa tehdessä piti olla tarkkana, sillä hetket muuttuivat nopeasti. Dokumenttielokuvaa kuvatessa toinen otto ei ollut ikinä mahdollista. Ympäristön havainnointi oli tärkeä osa dokumentintekoprosessia. Ympäristön tarkkailu sään, ihmisten, tahtumien ja luonnonolojen suhteen oli päivittäistä työtä. Kameran kuljettaminen ja kuvaaminen Indonesiassa oli helppoa, sillä runsaan turismin takia kuvaaminen ei aiheuttanut ihmetystä. Erityisesti kiellettyjä kuvauskohteita ei ollut paljon, mutta viranomaisten

ja virallisten tilanteiden ja paikkojen kuvaaminen ei ollut suotavaa. Balin lentokentällä ainut säädös kuvakalustoon liittyen oli se, että jalustaa ei saa kuljettaa käsimatkatavaroissa.

Koko dokumenttielokuva tehtiin pienellä kokoonpanolla, ulkomailla kuvaustilanteissa olivat kuvattavien lisäksi aina vain ohjaaja ja kuvaaja. Pieni kuvausryhmä mahdollisti kommunikaation kulkemisen helpommin kuvaajan ja ohjaajan välillä, sekä helpotti kuvattavien lähestymistä.

4.3.1 Tanssiesitykset Kecak, Barong&Legong

Vierailimme kahdessa tanssiesityksessä, jotka molemmat sisälsivät paljon uskontoon liittyvää symboliikkaa. Ohjaukselta nämä esitykset eivät olleet erikoisia, tanssijat jäivät etäisiksi ja pääpaino oli tapahtuman seuraamisella. Esitykset sekoittivat draamaa, tanssia ja riittejä. Tanssiesityksiä järjestettiin joka viikko useana iltana Balilla Ubud nimisessä kaupungissa. Kuten kuvassa 1 näkyy, toisessa tanssiesityksessä valaistuksena esityksessä toimi tuli, ja tanssi esitettiin yleisön keskellä.

KUVA 1. Kecak tulitanssi-tanssi Ubudissa. (Kuva: Kiia Puolakkainen, 2016)

Kuvaustilanteina tanssiesitykset olivat haastavat, sillä muut katsojat ottivat salamavalloilla kuvia, valaisu oli Kecak-tulitanssin suhteen hyvin hämyisää sekä tulitanssiin kuului

palavien hiilten viskominen lähes yleisöön asti. Tuhkaa sateli ilmassa ja lämpö tuntui yleisön eturiviin asti hyvin elävästi.

4.3.2 Temppeelialueen tanssitunnit

Temppeelialueelta löytyi kaksi erilaista tanssiryhmää harjoittelemassa opettajien voimin, pienempi ryhmä poikia ja isompi ryhmä tyttöjä (Kuva 2). Kommunikointi tapahtui pääasiassa vanhan englanninopettajan kautta, jonka löysimme paikan päältä.

KUVA 2. Temppeelialueen lapset tanssimassa. (Kuva: Kiia Puolakkainen, 2016.)

Tytöt ja pojat tanssivat eri puolilla temppeelialuetta, joten haastavaa oli seurata molempia tilanteita ja yrittää saada kuvattua molemmista visuaalisesti kaunista materiaalia. Temppeelialueella ensimmäistä kertaa ymmärsin ohjaajana, kuinka tärkeää on oma läsnäolo ja ihmisten lähestyminen. Asiat täytyy esittää mahdollisimman selkeästi ja tietyllä tapaa olla nöyrä ja hyväksyä kaikki eteen tuleva.

4.3.3 Ayin tanssitunti

Tanssitunti Ayin luona oli erilainen ohjauskokemus, sillä osallistuin Ayin tanssitunnille tanssijana ja samalla kuvaaja sai paljon lähikuvia liikkeistä (Kuva 3.) Tanssitunti toimi hienosti sen suhteen, kameran sijasta kuvattava keskittyi opettamiseen. Tanssin oppiminen itse auttoi ymmärtämään balilaista tanssikulttuuria, esityksiä ja täten myös auttoi kunnioittamaan erilaisella tavalla balilaista kulttuuria.

KUVA 3. Ayuin tanssitunti (Kuva: Kiia Puolakkainen, 2016.)

4.3.4 Kuvituskuvat

Kuvituskuvat tuovat tasapainoa tanssille ja tuovat lisää visuaalista näkemystä ja poeettisen moodin elementtejä dokumenttielokuvaan. Kuvituskuvat jatkavat tanssia tietyllä tavalla ja niiden avulla siirrytään perinteisestä maailmasta moderniin maailmaan. Alun perin kuvituskuvien tarkoituksena oli dokumenttielokuvan kannalta tuoda esiin myös maalle ominaisia symboleja, mutta leikkauspöydällä päädyttiin lopputulokseen, jossa kuvauskohdemaita ei alleviivata vaan keskiö pysyy tanssissa. Täten kuvituskuvat tuovat dokumenttielokuvan keskelle hengähdystauon siirtymällä maalta kaupunkiin.

Balilla kuvituskuvat keskittyivät perinteisiin elementteihin, kuten tempeleihin, perinteisiin taloihin, naamioihin, suosittuihin rantoihin, liikenteeseen ja luontoon. Kuvituskuvat

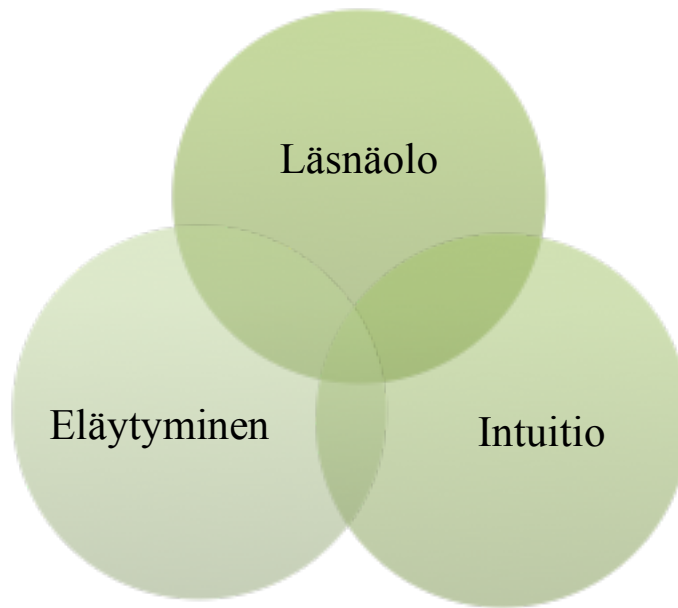
suunnittelimme kuvaajan kanssa yhdessä ja kiersimme kuvauskaupungissa etsien perinteiseen tanssiin sopivia kuvituskuvia ja tunnelmaa. Ympäristön kuvaaminen on sinänsä helpompaa, sillä yleensä rakenteet pysyvät paikoillaan ja niiden luokse voi palata kuvaamaan.

5 SANATON VIESTINTÄ DOKUMENTTIELOKUVAN OHJAAMISESSA

5.1 Sanattoman viestinnän keinot ohjaustilanteissa

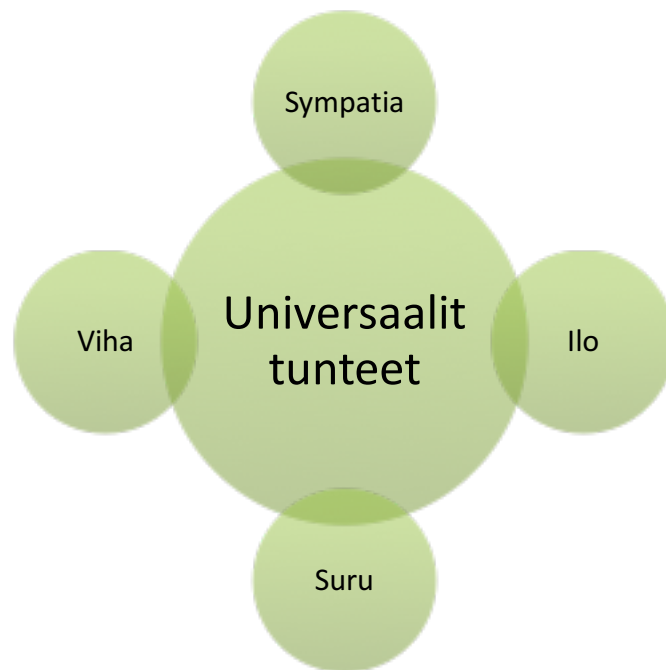
Aaltonen (2006) toteaa elokuvantekijä Seppo Rutaniuksen maininnee sanattoman viestinnän keinojen kuten läsnäolon, eläytymisen ja intuition olevan osa ohjaamista (Kuvio 2).

KUVIO 2. Ohjaamisen keinoja (Aaltonen, 2006, 137).

Ulkomailla työskennellessä huomasin kaikkien sanattomien vihjeiden, liikekielen, vaate-
tuksen, ajan ja tilan käytön, eleiden ja ilmeiden merkityksen korostuvan, etenkin tilan-
teissa, joissa kielitaito osapuolien välillä ei kohtaa. Positiivista suhtautumista usein toivat,
jos käytti maan tapoja kiittämisen ja tervehtimisen suhteen. Ohjaajana en huomannut su-
kupuolien välillä suuria eroavaisuuksia kuvattavien lähestymisessä, miehet suhtautuivat
enemmän avoimesti, naiset varovaisemmin. Ohjaus- ja kuvaustilanteissa huomasin ää-
nensävyn, rauhallisuuden ja positiivisuuden olevan avainasemassa luottamuksen luomi-
seen. Nöyryys, positiivisuus ja kannustaminen hymyillä ja liikekielellä olivat itselleni tär-
keitä elementtejä kuvattavien ohjaamisessa. Kuvaustilanteet ja tarkoitus pysyivät aina
avoimina kuvattaville, ja kuvaukset järjestettiin aina heidän ehdoilla.

Tunteet, sympatia, ilo ja suru ovat universaaleja, jaettavia tunteita kulttuurista riippumatta. Ihmiset ovat pohjimmiltaan samanlaisia, kulttuurista riippumatta. Sanatonta viestintää kulttuurien välillä löytyy paljon, vaikka kieli voi olla erottava tekijä. Eri kulttuuri-taustasta tulevan kuvattavan, ihmisen kohtaamisessa toimivat katsekontakti, läsnäolo, hymy, äänensävy ja jossain tilanteissa kosketuskin. Kohtaaminen on vuorovaikutusta johon vaikuttaa tapaamisen luonne. (Aaltonen 2011, 233 –234.)

KUVIO 3. Universaalit tunteet (Aaltonen 2011, 233 –234).

Dokumenttielokuvaa tehdessä huomasin, että taustalla mielessä täytyy pitää maan kulttuurille ominaiset tavat, kuinka toimia ensikohtaamisessa, kuinka esittää itsensä ja asiansa ymmärrettävästi. Aloittelevana ohjaajana huomioin myös, kuinka tärkeää on lähestyä tuntemattomia ihmisiä maan kulttuurin mukaisesti, ei liian tuttavallisesti mutta lämpöisesti. Mielessä oli pidettävä jatkuvasti kulttuurin itsensä sisällään pitämä konteksti, kaikki taustatieto dokumentin aiheesta sekä toisesta kulttuurista.

5.2 Sanaton viestintä ja eleet indonesialaisessa kulttuurissa

Vuorovaikutustilanteissa kulttuurien yhteentörmäys on hyvin mahdollista. Kuvaus- ja ohjaustilanteissa kulttuurierot ja sanattomat piirteet korostuivat. Taulukossa 1 vertailen

suomalaisen ja indonesialaisen kulttuurin ja sanattomien eleiden eroja ja yhtäläisyyksiä. Tiedostamalla erot, on helpompaa suhtautua tilanteisiin työskennellessä toisen kulttuurin edustajan kanssa. Ohjaustilanteet sijoittuivat Indonesiaan, joten vuorovaikutuksen luonne ohjaustilanteissa määrittyi pitkälti myös sen kulttuurin mukaisesti.

TAULUKKO 1. Kulttuurien vertailu (Murray Bosrock 2016, Alho 2002.)

SUOMI	INDONESIA/BALI
Harvaanasuttu maa	Väkirikas maa
EU ja Eurooppa	Vanhat perinteet
Länsimaalainen	Itämaalainen
Uskonto ei vaikuta päiväjärjestykseen	Uskonto suuressa osassa
Hiljaisuus kohteliasta	Hiljaisuus tarkoittaa jotakin
Puhuesssa silmiin katsominen on kohteliasta	Silmiin katsominen on tuijottamista
Julkiset hellyydenosoitukset läheisten ystävien kanssa sallittuja	Julkiset hellyydenosoitukset eivät suostavia
Tunteita ei näytetä julkisesti	Negatiivisia tunteita ei näytetä julkisesti
Eivät kehu	Ottavat kehut vastaan vaatimattomasti
Ei väliä kummalla kädellä ojennetaan	Vasen käsi likainen
Hymy on sosiaalista, merkkää kiinnostuneisuutta tai iloa.	Hymy voi olla myös merkki jostain muusta, voi olla negatiivisten tunteiden peittäilyä
Tavatessa kätellään	Tavatessa kätellään ja kumarretaan

Indonesiassa silmiin katsominen voidaan tulkita tuijottamisena. Hymyily eroaa myös kulttuureissa sen verran, että Indonesiassa hymy voi olla merkki negatiivisten tunteiden peittämisestä eikä se välttämättä viesti iloa tai sosiaalisuutta. Yhteistä kulttuureille on etenkin tunteiden näyttäminen julkisesti, tai enemmänkin niiden peittäminen. Suomessa tunteita harvoin näytetään julkisesti, Indonesiassa etenkin negatiivisia tunteita ei näytetä julkisesti, taustalla on kasvojen menettämisen vaara. Suomessa hiljaisuus on kohteliasta,

ja tauot kuuluvat puhumiseen. Indonesiassa hiljaisuutta ei mielletä samalla tavalla kuin Suomessa. (Taulukko 1.)

Oleennaista indonesialaiselle kulttuurille on nyökätä tai jopa myöntyä ulkomaalaisten sanomisiin, vaikei ymmärtäisi tarkoitusta. Indonesialaiset ovat hyvin herkkiä eleille, hymy voi myös olla suojana ahdistukselle, häpeälle, vihalle tai erimielisyydelle. Kulttuurissa ei saa ilmaista julkisesti vihaa, esimerkiksi seisoa kädet lanteilla seisominen on tönkeää ja aggressiivista, samoten jos pitää käsiä puuskassa rinnan päällä. Kädet taskuissa on myöskin huonoa käytöstä. Kehuihin vastaaminen tapahtuu hymyilyllä ja nyökkäyksellä. Vasen käsi on likainen ja sillä ei tule ojentaa tai ottaa asioita vastaan, jalkapohjilla ei saa osoittaa ketään ja jalat ristissä istuminen on huono tapa etenkin, jos jalkapohjat näkyvät. Muiden virheille ei tule nauraa. Kenenkään päätä ei tule koskettaa. Aurinkolasit päässä ei ole suotavaa jutella toisille ihmisille. (Cole 1997, 70, 79, 81.)

Tavatessa Indonesiassa on kohteliasta kätellä ja kumartaa, etenkin ensimmäisellä kerralla. Seuraavalla tapaamiskerralla kättely ei ole pakollinen, mutta sen sijaan kumarrus on tärkeä. Naista voi kätellä, jos hän tekee aloitteen siihen. Miehet eivät koske naisia julkisesti muutoin kuin kätellessä. Julkisia hellyydenosoituksia ei hyväksytä. Katsominen suoraan silmiin, koetaan tuijottamiseksi. Pitkää katsekontaktia tulee välttää, sillä se voidaan tulkita vihan lietsomiseksi. (Murray Bosrock 2016.)

Näiden eleiden ja tapojen tiedostaminen ohjaustilanteissa auttaa luottamuksen luomisessa kuvattavaan sekä auttaa ymmärtämään kulttuurin edustajia hiukan paremmin. Dokumenttielokuvan ohjaamisessa ympäristö ja ihmiset ovat suuressa roolissa, joten kulttuurierot pitää ottaa huomioon ohjaustilanteissa. Tärkeää on myös tiedostaa, että paikalliset saattavat myöntyä vaikeivat ymmärtäisi tarkoitusta.

5.3 Sanaton viestintä South East Motionin ohjaamisessa

Kuten aiemmin on mainittu, sanattoman viestinnän voi jakaa yhteensä kahdeksaan kategoriaan: kinesiikka, paralingvistinen, proksemiikka, haptiikka/kosketusviestintä, hajuaisiin perustuva /olfastinen, artefakta ja ulkomuoto, väri ja kronemiikka. (Gamble 2014, 158)

TAULUKKO 2. Sanattoman vuorovaikutuksen keinot ohjaustilanteissa.

<i>SOUTH EAST MOTIONIN OHJAUSTILANTEET JA SANATON VIESTINTÄ</i>	Äänenpaino, äänenvoimakkuus
	Kasvojen ilmeet, asennot, kävelynopeus, embleemit, illustraatiot, kumartaminen
	Tilan käyttö, etäisyys kuvattaviin
	Kosketus, kulttuurinormit, tervehtiminen, lähteminen
	Vaatetus, ulkomuoto, säädyllyiset vaatteet
	Hygienia, hajuaistiin perustuvat
	Värit (huomioi uskonto)
	Aikamääre

Sanattoman viestinnän keinoja dokumenttielokuvan ohjaamisessa voi tarkastella näiden kategorioiden kautta. Taulukossa 2 on keskitytty niihin eri sanattoman viestinnän keinoihin, joita hyödynnettiin jokaisessa ohjaustilanteessa Indonesiassa.

Kasvojenilmeet kertoivat paljon tunteista ja tuntemuksista. Ilmeiden avuin pystyin kannustamaan kuvattavia ja osoittamaan positiivista suhtautumista kuvattaviin. Asennot kertovat myös läsnäolosta. Ohjaustilanteissa käytin paljon käsimerkkejä, jotka osittain poikkeavat kulttuurinmukaisesti toisistaan. Kumartaminen oli myös osoitus kulttuurille ominaisesta ja ohjaustilanteissa käyttämästäni merkeistä. Illustraatiot eli sanallisen viestinnän korostaminen sanattomin elein oli myös ohjaustilanteissa olennaista. Kameraan osoittaminen kuvaamisen merkiksi oli hyvä tapa osoittaa aikomus, mikäli yhteistä kieltä ei ollut.

Ohjatessa äänenpainolla ja äänenvoimakkuudella oli suuri merkitys. Äänenvoimakkuus liittyi myös tilaan ja sen meluisuuteen. Tempelialueella äänenpaino ja voimakkuus olivat hiljaisempia, mikä myös osoitti kunnioitusta muiden toimintaa kohtaan. Äänenpainolla pystyi osoittamaan kysyvän kysymyksen ja äänen avulla pystyi myös hallitsemaan ohjaustilannetta ja osoittamaan olevansa vastuussa tilanteesta.

Tilan käyttö ja etäisyys kuvattaviin vaihteli aivan kuvauspaikasta riippuen. Suomalaiselle kulttuurille ominaista ja kohteliasta on jättää muille omaa tilaa, mikä Indonesiassa ei ollut

tavanomaista. Tilan suhteen ohjaustilanteissa, ja kuvattavia lähestyessä sopiva läheisyys suhteessa kuvattavaan helpotti kommunikointia. Ennen tanssin kuvaamista esittäytyminen, kättely ja läsnäolo olivat tärkeitä luottamuksen luomisen suhteen. Tarpeeksi lähelle meneminen, puhuessa, auttoi luomaan lämpimän ilmapiirin. Jos olisin jäänyt selkeästi kauemmaksi puhuessani, se olisi helposti tulkittu etäiseksi ja epäilyttäväksi. Kuvauksen aikana annoin tanssijoille tilaa ja vetäydyin kauemmaksi, kuitenkin niin, että pystyin seuraamaan tilannetta ja kommunikoimaan tarvittaessa myös kuvaajalle.

Kosketus on sanatonta viestintää. Omissa ohjaustilanteissa kättely, halaaminen ja kaikki kosketus meni kuvattavien ehdoilla. Useissa tilanteissa Balilla kosketus liittyi vain tervehtimiseen ja lähtemiseen. Vaatetus kuvaustilanteissa oli aina säädyllinen. Kuvaukset Balilla tapahtuivat temppeli-aukiolla. Aukiolle oli suotavaa vielä mennä ilman perinteistä sarongia. Vaatetuksen suhteen en tahtonut ottaa riskejä. Vaatetus on merkki myös kulttuurin kunnioittamisesta. Kuvaaja ja minä kuljimme lähes aina olkapäät ja polvet peitettyinä. Temppeleille ei yleensä saa mennä, jos olkapäät tai polvet ovat näkyvissä. Lisäksi otimme huomioon vaatteiden värit, sillä toisinaan ne viestittävät uskonnollisia tai poliittisia asioita. Muoti ja pukeutuminen ovat myös erilaista Kaakkois-Aasiassa kuin länsimaissa. Balilla on paljon turisteja, mutta kulttuuriltaan se on lopulta aika perinteinen. Matkustaessa huomasin myös, että vaaleat länsimaalaiset viestittävät jo ulkomuodollaan aina varallisuutta. Kuvausten suhteen tämä tarkoitti myös sitä, että kalustosta ja vakuutuksista piti pitää erityisesti huolta.

South East Motionia tehdessä, kielimuuri koitui useasti ongelmaksi ja tulkin puuttuminen. Sanattoman viestinnän merkitys kasvoi, mitä vähemmän kuvattavat puhuivat yhteistä kieltä. Ohjajana pyrin löytämään aina henkilön, jonka kautta kommunikaatio sujuisi helpommin. Vaikka kommunikaatio kulkikin useissa tilanteissa toisten ihmisten kautta, kehonkieli ja sanaton viestintä pysyvät keskiössä kommunikoidessa kuvattavien kanssa. Kulttuurierojen tuntemus, sanattoman viestinnänkin suhteen, helpotti kuvattavien lähestymistä.

6 POHDINTA

Sanattoman viestinnän ja dokumenttielokuvan ohjaamisen suhde on moninainen. Sanaton viestintä kuuluu jokaiseen vuorovaikutussuhteeseen ja dokumenttielokuvan ohjaaminen on vuorovaikutusta kuvattavien kanssa. Sanattoman viestinnän tärkeys korostuu vieraassa kulttuurissa toimittaessa, ja täten on tärkeää havainnoida, millaista kehonkieltä ohjaamisessa käyttää, ja tiedostaa sanattoman viestinnän moninaiset tavat. Sanattoman viestinnän merkitys dokumenttielokuvan ohjaamisessa on suuri, oli kyseessä saman tai toisen kulttuurin edustajien kanssa toimiminen.

Jälkeenpäin dokumenttiprojektiani arvioidessani olisin tehnyt monet asiat toisin. Vaikka suunnitelmia oli, olisi pitänyt suunnitella vielä enemmän. Seuraavalla kerralla ottaisin matkalle mukaan myös tuottajan sekä panostaisin enemmän yhteiseen aikaan kuvattavien kanssa. Toisekseen, tulkin käyttäminen olisi helpottanut tietyissä ohjaamistilanteissa ja helpottanut ihmisten lähestymistä. Kuitenkin, ihmisläheisyys tuli pääasiassa siitä, että antauduimme kuvaajan kanssa muiden vietäväksi, ja pysyimme uteliaina maailmaa kohtaan. Huomasin, kuinka tärkeää usein oli vain läsnäolo ja se ettei aliarvioinut ketään yhteisen kielen puuttumisen takia. Kehonkieli ja ilmeet kertovat paljon omista ja muiden reaktioista ja auttavat kommunikaatiossa pitkälle.

Opinnäytetyön perusteella nousi kysymyksiä, kuten kuinka tulkin läsnäolo vaikuttaisi kuvauksiin ja yhteyden luomisessa kuvattaviin? Sanattoman viestinnän suhteen mielenkiintoista olisi myös tutkia työryhmän sanattomia keinoja ja kuinka sanaton viestintää hyödynnetään ylipäänsä kuvaustilanteissa, fiktiossa tai dokumenttielokuvassa.

LÄHTEET

- Aaltonen, J. 2011. Seikkailu todellisuuteen- Dokumenttielokuvan tekijän opas. Helsinki: Like Kustannus
- Aaltonen, J. 2006. Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa - Dokumenttielokuva ja sen tekoprosessi. Helsinki: Like.
- Alho, O. 2002. Finnish customs. Finland.fi. Julkaistu 2002. Päivitetty 2010. Luettu 12.10.2016. <https://finland.fi/life-society/a-guide-to-finnish-customs-and-manners/>
- Barbash, I. & Taylor, L. 1997. Cross-cultural Filmmaking, a Handbook for Making Documentary and Ethnographic films and Videos. California: University of California Press
- Calero, H. 2005. The Power of Non-Verbal Communication: : how you act is more important than what you say. Los Angeles: Silver Lake Publishing
- Cole, G. 1997. Passport Indonesia: Your Pocket Guide to Indonesian Business, Customs Etiquette. California: World Trade Press
- Elokuvan taju. Ohjaaja. Luettu 4.10.2016 <http://elokuvantaju.uiah.fi/oppimateriaali/tuotanto/ohjaaja.jsp>
- Eckhardt, N. 2012. Documentary Filmmakers Handbook. Jefferson NC, US: McFarland
- Ennerger, W & Knapp, K & Knapp-Potthoff, A. 1987. Analyzing Intercultural Communication. New York: Mouton de Gruyter.
- Forbes, C. 2007. Under the Volcano: The Story of Bali. Melbourne, AU: Black Inc.
- Forshee, J. 2006. Culture and Customs of Indonesia, Westport Connecticut; London: Greenwood Press
- Gamble T. & Gamble M., 2014. Interpersonal Communication -Building Connections together. California: Sage Publications
- Hampe, B. 2007. Making Documentary Films and Videos: Practical Guide to Planning, Filming and Editing Documentaries. 2. Painos. New York: Holt Paperbacks
- JUY. Nonverbaalinen. Luettu 10.10.2016 <https://www.jyu.fi/viesti/verkkotuotanto/ryhmaviestit/vuorovaikutus/viestinta/nonverbaalinen.html>
- Knapp, M. & Hall, J. 2013. Nonverbal Communication, Handbooks of Communication Science v 2. Boston: De Gruyter Mouton.
- Murray Bosrock, M. 1997. Asia: A Fearless Guide to International Communication and Behaviour: Put Your Best Foot Forward. Indonesian etiketti. Luettu 15.10.2016 http://www.ediplomat.com/np/cultural_etiquette/ce_id.htm

Nadel, M. & Strauss M. 2003. *The Dance Experience: Insights Into History, Culture and Creativity*. Princeton Book Company

Nichols, B. (2010). *Introduction to Documentary, Second Edition*. Bloomington: Indiana University Press.

Pearce, G & McLaughlin, C. 2007, *Truth of Dare: Art & Documentary*. Intellect Books

Ting-Toomey, S.1999. *Communicating Across Cultures*. Guildford Press

Weston, J. 1999. *Näyttelijän ohjaaminen: Kuinka luoda vaikuuttavia esityksiä televisioon ja elokuvaan*. Suom. P. Hartzell. Helsinki: Nemo kustannus